

1.01
Prejeto 2. 9. 2013

UDK: 665.612(497.4)"1990/2004"

Aleksander Lorenčič*

Razvoj naftno-plinskega gospodarstva v Sloveniji**

IZVLEČEK

V članku avtor predstavlja naftno-plinsko gospodarstvo, položaj in vlogo te energetske panoge v Sloveniji. Slovenija ne proizvaja surove nafte in plina, saj vse potrebne količine v celoti uvažja. Proizvodnja v Sloveniji (severovzhodni), kjer je do leta 2000 obratovala rafinerija (Lendava), je simbolična. Proizvajamo le metanol iz uvoženega zemeljskega plina, za Slovenijo pa sta pomembna dva naftovoda. Raziskave in pridobivanje surove nafte imajo sicer v Sloveniji večdesetletno tradicijo, a so se naftovodi uspešno razvijali predvsem do leta 1963, ko je bil ukinjen zvezni sklad za raziskave za pridobivanje nafte in plina. Članek med drugim osvetli strukturo porabe končne energije, kjer največji delež pripada tekočim gorivom, sledi pa jim zemeljski plin. Slovensko tržišče tekočih goriv in zemeljskega plina je relativno majhno, je pa ena od značilnosti slovenskega tržišča tekočih goriv dovolj veliko število sodobnih in ekološko osveščenih bencinskih servisov.

Ključne besede: Slovenija, gospodarstvo, energetika, tekoča goriva, nafta, zemeljski plin, pre-mogovništvo, elektrogospodarstvo

ABSTRACT

DEVELOPMENT OF OIL AND GAS ECONOMY IN SLOVENIA

In the following article the author presents oil and gas economy, the position and role of this energy industry in Slovenia. Slovenia does not produce crude oil and gas and imports all of the required quantities. Production in the northeast of Slovenia, where the Lendava refinery operated until the year 2000, is symbolic. Slovenia only produces methanol from the imported natural gas, and two oil pipelines are relevant for this country. Even though crude oil production and research in this area has a tradition in Slovenia, lasting for several decades, these fields had been developed especially until 1963, when the federal fund for research in the field of crude oil and gas production was abolished. Among other issues the article also focuses on the structure of final energy consumption, where liquid fuels represent the largest percentage, followed by natural gas. The Slovenian market for liquid fuels and natural gas is relatively small. However, one of the characteristics of

* dr., asistent z doktoratom, Inštitut za novejšo zgodovino, Kongresni trg 1, SI-1000 Ljubljana; aleksander.lorencic@inz.si

** Članek je nastal v okviru Projekta št. J6 – 4017, ki ga financira Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije iz državnega proračuna. / The authors acknowledge the financial support from the state budget Slovenian Research Agency (project No. J6-4017).

the Slovenian liquid fuels market is a sufficient number of modern and ecologically-aware filling stations.

Keywords: Slovenia, economy, energy industry, liquid fuels, oil, natural gas, coal industry, electricity industry

Položaj energetskega gospodarstva na začetku devetdesetih let minulega stoletja

Kakovostna prenova slovenskega gospodarstva je bila leta 1990 eno od osrednjih področij v strategiji razvoja Slovenije. S konkurenčnim usposabljanjem slovenskega gospodarstva in njegovo razvojno prenovo je bilo tesno povezano tudi reševanje problemov na področju energetike in onesneževanja okolja.¹ Že junija leta 1990 je vlada sklenila, da bo država pri energetiki na poslovni ravni obvladovala interese preko javnega podjetja za oskrbo Slovenije z energijo, to pa bo opravljalo le tiste dejavnosti, ki jih je treba obvladovati neposredno (vodenje sistema, nabave in prenos električne energije, večje vodne elektrarne) oziroma posredno (distribucija, transport plina in drugo), sicer pa naj bi javno podjetje vplivalo na energetske gospodarstvo z naložbami in upravljaljskimi pravicami na podlagi kapitalskega deleža. Predvideno je bilo, da bodo za znatni del dejavnosti energetskega sektorja ustvarjene takšne razmere gospodarjenja, da bodo naložbe osnovane na realnem interesu. Vlada je še ocenila, da bosta zaradi stanja potrebni začasno subvencioniranje proizvodnje premoga in prilagoditveno subvencioniranje nekaterih vrst porabnikov (gospodinjstva, delno tudi veliki odjemalci). Jasno je bilo, kot je ugotavljala vlada, da se slovensko gospodarstvo brez ustrezno razvite gospodarske infrastrukture ne more učinkovito vključevati v razvojne procese Evrope 92.²

V elektrogospodarstvo in premogovništvo (EGP) je bil prenesen del problemov ostalega gospodarstva, tudi s podcenjeno energijo. Od lastnih slabosti se je v EGP nakopičila kar tretjina vseh izgub v gospodarstvu. Primanjkljaj je jeseni leta 1990 znašal približno 200 milijonov nemških mark oziroma 1400 milijonov dinarjev. Vlada je uvajala potrebne spremembe postopno in je v mejah svojih pristojnosti ter odgovornosti blažila najhujše vzporedne probleme – med drugim tudi s preprečevanjem stečajev. V tem času je bil ustavljen oziroma je prenehal obratovati rudnik urana Žirovski vrh, in sicer zaradi izjemno visoke razlike med lastnimi proizvodnimi stroški in realno tržno vrednostjo. Tudi sicer so premogovniki v tem času obratovali z znižanim obsegom, ker so se zmanjšale potrebe po premogu. Kot je predvidevala vlada jeseni leta

¹ Arhiv Republike Slovenije (ARS), Vlada Republike Slovenije (AS 223), šk. 4872, 29. seja IS, 24. 10. 1990. Ocena stanja v gospodarstvu Republike Slovenije s predlogi ukrepov za ureditev razmer na posameznih področjih, str. 13.

² ARS, AS 223, šk. 48767, 8. seja IS SRS, 26.6. 1990. Programske usmeritve IS SRS, str. 19–20.

1990, naj bi bilo v nadaljnjih letih možno izkoristiti dotedanje premogovnike in proizvajati potrebne količine premoga z manjšimi stroški kot do tedaj – delno na osnovi reorganizacije, in to posebej v rudnikih rjavega premoga.³ Z odlokom o ustanovitvi javnih podjetij leta 1990 se je pričelo prilagajanje elektrogospodarstva, predvsem z željo, da bi bilo slednje bolj usmerjeno k zadovoljevanju realnih potreb prebivalcev in gospodarstva kot v ekstenzivno rast. Zmanjševanje in ustalitev porabe električne energije je posebno pri velikih porabnikih omogočalo investicijski predah, kjer se je dala prednost naložbam za manjše onesnaževanje. Vlada je prav tako umikala nekatere načrtovane naložbe v elektarne in je s tem zmanjševala zahteve po naložbenih sredstvih za energetiko. Jeseni leta 1990 si je zadala cilj, da do konca istega leta izbere takšne lastninske in upravne ureditve, ki bi dopuščale čim več podjetnosti in inovativnosti ter hkrati zagotavljale zanesljivo oskrbo z vsemi oblikami energije.⁴ V dokumentu Razvojna politika Slovenije na začetku 90. let je bila opredeljena tudi strategija v elektrogospodarstvu. Gospodarska strategija v energetiki naj bi v tem času upoštevala realno gospodarsko in družbeno učinkovitost porabljene energije in možnosti ter omejitve za iskanje najugodnejših razmerij med energetiko in preostalim gospodarstvom, se pravi na tržni odnosih.⁵ Proizvodnja električne energije v elektroenergetskem sistemu Republike Slovenije je v prvih devetih mesecih leta 1990 znašala 6. 829 GWh, kar je bilo 0, 1 odstotka manj kot v enakem obdobju leta 1989. V prvih devetih mesecih leta 1990 smo nakopali 1. 032. 981 ton rjavega premoga, kar je bilo za dobrih 17 odstotkov manj kot leto poprej, povečeval pa se je delež nakopanega lignita. Elektrogospodarstvo in premogovništvo sta imela v prvih devetih mesecih leta 1990 za 2. 584 milijonov dinarjev nekrute izgube, zato je bila tudi likvidnostna situacija omenjenih panogah slaba. V dejavnostih proizvodnje prometa in prometa z naftnimi derivati in zemeljskim plinom pa ni bilo izgub pri poslovanju.⁶ Iz poročila o izvajanju energetske bilance Slovenije za leto 1991 je razvidno, da smo v letu 1991 porabili 5, 2 odstotka manj energije kot leta 1990, od tega v industriji 10, 3 odstotka manj energije (znižanje industrijske proizvodnje), v prometu 8 odstotkov manj (slaba turistična sezona, padec prometne dejavnosti), ostala poraba pa je bila za 4 odstotke večja. Energetska odvisnost Slovenije v letu 1991 je bila za 18, 5 odstotka večja kot leta 1990. Uporabniki so porabili v letu 1991 9. 242 GWh električne energije (6,6 odstotka manj kot v letu 1990), 3. 930 tisoč ton lignita (13, 3 odstotka manj kot v letu 1990), 1. 457 tisoč ton rjavega premoga (6, 7 odstotka manj kot v letu 1990), 15, 5 tisoč ton antracita (50, 3 odstotka manj kot v letu 1990), 0, 6 tisoč ton črnega premoga, kar je pomenilo enako kot leto poprej, 55 tisoč koka (20, 5 odstotka manj kot v letu 1990), 837 milijonov Sm³ zemeljskega plina oziroma 5 odstotkov manj kot leta 1990, 2. 077 tisoč ton naf-

³ ARS, AS 223, šk. 4872, 29. seja IS, 24. 10. 1990. Ocena stanja v gospodarstvu Republike Slovenije s predlogi ukrepov za ureditev razmer na posameznih področjih, str. 13.

⁴ Prav tam, str. 14.

⁵ Razvojna politika Slovenije na začetku 90. let. IS RS. Ljubljana, 11. 2. 1991, str. 15.

⁶ Ocena gospodarskega stanja v Republiki Sloveniji v letu 1990. Zavod RS za družbeno planiranje, nov. 1990, str. 27.

tnih derivatov (6 odstotkov več kot v letu 1990), 8. 594 TJ daljinske toplote (15, 3 odstotka več kot leta 1990 in 11. 415 TJ lesa in lesnih odpadkov).⁷

V letu 1992 je bila poraba končne energije v Sloveniji za 3, 6 odstotka manjša kot v letu 1991, v industriji za 12 odstotkov, povečala pa se je v prometu za približno 4 odstotke in ostala poraba za 1, 6 odstotka. proizvodnja v hidroelektrarnah je bila v letu 1992 nižja za 5, 8 odstotka, v termoelektrarnah pa je bila višja za 0, 1 odstotka. Za elektroenergetska podjetja je bil glavni problem poslovanje z izgubo, po principu zbirne bilance so znašale izgube elektroenergetskega sistema v letu 1992 41, 6 milijarde SIT, po principu konsolidiranega prikaza pa 21, 5 milijarde SIT. V letu 1992 je bilo več kot 50 odstotkov proračunskih sredstev za energetska infrastrukturo namenjeno racionalni rabi energije (male hidrocentrale), približno tretjina pa ekološki sanaciji in zapiranju rudnikov. V smislu prestrukturiranja energetskega sistema je bil naravnani tudi proračun za leto 1993. Tretjina sredstev za investicije v energetiko je bila namenjena ekološki sanaciji, četrtnina za ekološke čiste vire (HE Vrhovo in male hidrocentrale), ostala sredstva pa so bila namenjena investicijskemu vzdrževanju, rekonstrukcijam in zapiranju rudnikov. V tem obdobju je začela obratovati hidroelektrarna Golica, prav tako pa je aprila leta 1993 Evropska banka za obnovo in razvoj Dravskim elektrarnam Maribor odobrila posojila za obnovo v višini 142, 6 milijona nemških mark. Investiranje v energetska infrastrukturo se je financiralo tudi s povečanjem cene električne energije.⁸ Energetska bilanca za leto 1994 je predvidevala 4, 9-odstotno letno rast skupne proizvodnje elektrike. Prišlo je do občutnega povečanja hidroenergije in jedrske energije, zmanjšala pa se je proizvodnja termo energije.⁹ V letu 1995 se je glede na leto poprej precej zmanjšala proizvodnja rjavega premoga. Medtem ko se je pridobivanje rjavega premoga zaradi začetka zapiranja rudnikov Zagorje, Senovo in Kanižarica kot tudi zaradi zmanjšanja povpraševanja, zmanjševalo, proizvodnja lignita pa se je povečevala. Razlogi za to so bili v dejstvu, da se je pri proizvodnji lignita dosegalo solidno produktivnost in konkurenčnost. Po drugi strani pa je bila na četrtem bloku šoštanske termoelektrarne, kjer so za gorivo uporabljali velenjski lignit, uspešno dokončana izgradnja odžvepljevalne naprave in prvi preizkusi so pokazali, da je odlično opravljala svojo funkcijo.¹⁰ Proizvodnja premoga se je zmanjšala tudi v letu 1996. Po le majhnem znižanju proizvodnje električne energije v letu 1995 je tudi v letu 1996 prišlo do znižanja. Slednje je bilo v večji meri posledica daljšega in temeljitejšega rednega letnega remonta JE Krško (zmanjšanje proizvodnje za 11 odstotkov).¹¹

⁷ Ocena gospodarskega in socialnega razvoja Slovenije v letih 1991 in 1992 (Majska analiza). ZMAR, Delovni zvezek, št. 2, 1992, str. 17.

⁸ Gospodarska gibanja v Sloveniji leta 1993 in perspektive do leta 1997 (Pomladansko poročilo). ZMAR, Delovni zvezek, št. 8, 1993, str. 16.

⁹ Analiza gospodarskih gibanj v Sloveniji v letu 1994 s projekcijo razvoja v letu 1995 (Jesensko poročilo). ZMAR, Delovni zvezek, št. 10, 1994, str. 11.

¹⁰ Analiza gospodarskih gibanj v Sloveniji v letu 1995 s projekcijo razvoja v letu 1996 (Jesensko poročilo). UMAR, Delovni zvezek, št. 6, 1995, str. 6–7.

¹¹ Analiza gospodarskih gibanj v Sloveniji leta 1996 s ciljno projekcijo razvoja do leta 2000 (Pomladansko poročilo). UMAR, Delovni zvezek, št. 1, 1996, str. 18–19.

Razvoj naftno-plinskega gospodarstva v Sloveniji

Za boljše razumevanje je smiselno opredeliti pojem naftno-plinskega gospodarstva in goriva, ki ju štejemo v to področje. Med tekoča goriva po navadi strokovnjaki uvrščajo utekočinjeni naftni plin, motorni bencin, aviobencin, letalski petrolej, petrolej za motorje, petrolej za peči, dizelsko gorivo, kurilno olje ekstra lahko, kurilno olje srednje, biodizel, bioetanol, metanol in utekočinjen vodik. Plinasta goriva, do katerih se mora Slovenija po mnenju stroke posebej dolgoročno razvojno opredeliti, pa so zemeljski plin, komprimiran zemeljski plin in utekočinjen zemeljski plin.¹²

Po podatkih se je izkoriščanje nafte v Sloveniji pričelo leta 1940, ko so pri Petišovcih pri Lendavi odkrili zaloge nafte. Tudi edino doslej odkrito nahajališče zemeljskega plina v Sloveniji se nahaja pri Lendavi. Gre za zemeljski plin, ki je raztopljen v nafti. Plinifikacija Slovenije se je pričela v začetku sedemdesetih let. Začetki oskrbe s plinom segajo v leto 1975, ko se je ustanovilo podjetje TOZD Petrol Zemeljski plin (danes Geoplina, d. o. o.), ki je pričelo s transportom in prodajo plina v letu 1978. Leta 1978 je bil zgrajen prvi magistralni plinovod.¹³ V tem času je bil zgrajen osnovni magistralni plinovodni sistem premera 500 mm in za obratovalni tlak 50 barov. Plinifikacija Slovenije se je torej začela v sedemdesetih letih minulega stoletja. Novoodkrita nahajališča zemeljskega plina v Sovjetski zvezi in v Alžiriji ter naraščajoče potrebe po energiji ob gospodarskem razcvetu Evrope so aktualizirale zemeljski plin kot ekonomičen in praktičen vir energije. Z novozgrajenimi plinovodi v Avstriji in Italiji so postala uresničljiva tudi razmišljanja o možnostih dobave zemeljskega plina v Slovenijo, saj Slovenija lastnih zalog plina nima. S priključitvijo plinovoda na plinovode sosednjih držav v Avstriji in Italiji je plinovodni sistem postal tudi integralni del evropskega plinovodnega omrežja. Leta 1974 je bilo z namenom realizacije »programa gazifikacije v Sloveniji« ustanovljeno podjetje Petrol Zemeljski plin. Po treh letih intenzivnih priprav se je začela gradnja hrbtenice magistralnega plinovodnega omrežja, ki je bila razdeljena v tri faze, in sicer na: 1. Ceršak – Rogatec – Vodice – Ljubljana; 2. Vodice – Jesenice in 3. Ljubljana – Nova Gorica – Anhovo. Leta 1978 je po novozgrajenem plinovodu stekel transport ruskega zemeljskega plina za Hrvaško, prve kubične metre plina pa sta v Sloveniji začela uporabljati Tovarna lesovine in lepenke Ceršak ter Sladkogorska s Sladkega Vrha.¹⁴

Do leta 1980 je bilo zgrajenih 630 km pretežno magistralnih plinovodov, postavljen je bil dispečerski center v Ljubljani in vzdrževalna centra v Ljubljani in v Mariboru. Plinovodno omrežje se je zatem še dograjevalo, do konca osemdesetih let

¹² Pripombe Slovenskega nacionalnega naftnega komiteja pri Svetovnem naftnem svetu (SNNK-WPC) na predlog »Zelene knjige za Nacionalni energetske program Slovenije« (April 2009). Slovenski nacionalni naftni komite svetovnega naftnega sveta (SNNK-WPC) (dalje Pripombe Slovenskega nacionalnega naftnega komiteja), dokument hrani avtor.

¹³ Dostopno na: Geodetski inštitut Slovenije, http://www.gis.si/egw/GSS_T10_P06/index.html, dne 10. 12. 2012.

¹⁴ Dostopno na: Plinovodi d.o.o - Zgodovina družbe, <http://www.plinovodi.si/o-druzbi/zgodovina/>, dne 15. 12. 2012 (dalje Plinovodi).

prejšnjega stoletja sta bila položena tudi magistralni plinovod do Novega mesta in regionalni do Radeč. Danes je v Sloveniji skupna dolžina plinovodnega omrežja, ki se nenehno dograjuje, že preko 1000 km. Pri gradnji plinovodnega omrežja so bile že od samega začetka upoštevane vse okoljevarstvene zahteve za čim manjše posege in vplive na okolje. Na celotni trasi gradnje se po končanih gradbenih delih vzpostavi prvotno stanje zemljišča, tako da samo značilne označevalne table in merilno-regulacijske postaje na površju zemljišča pričajo, da se pod nedotaknjnim površjem vrstijo kilometri plinovodnih cevi.¹⁵ V dokumentu Razvojná politika Slovenije na začetku 90. let je poleg strategije v elektrogospodarstvu, v premogovništvu in uranovi rudi opredeljena tudi strategija za naftno in plinsko gospodarstvo. Kot je razvidno iz dokumentov, naj bi naftni derivati začasno nadomeščali domače premoge v široki potrošnji in delno tudi v industriji. Za izboljšanje oskrbe dela Slovenije z naftnimi derivati je bila ponujena 1. faza posodobitve rafinerije Lendava, in sicer za proizvodnjo kakovostnega bencina (tudi neosvinčenega), s katero bi se občutno zmanjšala količina odpadnih snovi. Po rekonstrukciji, takšen je bil cilj, bi podjetje Nafta Lendava lahko uspešno nastopalo kot ponudnik kakovostnih derivatov v Avstriji in na Madžarskem. Zaradi nadomestitve z zemeljskim plinom v industriji in tudi v široki potrošnji se je pričakovalo tudi znižanje porabe mazuta in lahkega kurilnega olja.¹⁶ Iz omenjenega dokumeta je prav tako razvidno, da je tedanja slovenska vlada načrtovala zgostitev razdeljevalno plinskega omrežja. Prav tako je predvidevala, da bo zemeljski plin, glede na to, da minimalno obremenjuje okolje, in ker so sanacijski posegi enostavnejši, nadomestilo za domači premog in tekoče gorivo. Slovenija si je večino zemeljskega plina zagotavljala z dolgoročno pogodbo s SZ, ki se je obnavljala vsakih pet let. Ker je zaradi gospodarskih in političnih težav v SZ dobava postajala vedno manj zanesljiva, je vlada leta 1990 zaradi zanesljivosti in neodvisnosti oskrbe predvidela nov vir, in sicer plin, ki bi vstopal v Slovenijo po zahodnem kraku. Povezava slovenskega plinovodnega sistema z italijanskim naj bi bila predvidoma zgrajena do konca leta 1991, za takrat se je predvidevalo, da bi bila dograjena tudi dodatna povezava slovenskega plinovodnega sistema z avstrijskim pri mejnem prehodu Vič. V istem obdobju naj bi bil prav tako zgrajen odcep magistralnega plinovoda M2 za Dolenjsko in Posavje (130 km).¹⁷ Uvoz zemeljskega plina iz Sovjetske zveze je bil v prvih devetih mesecih leta 1990 za 13,3 odstotka nižji kot v enakem obdobju leta poprej, porabniki so ga prevzeli za 6,1 odstotka manj. Uvoz je bil manjši zaradi koriščenja zemeljskega plina iz zaloga, delno pa zaradi izboljševanja likvidnostnega položaja Petrol – DO Zemeljski plin in zaradi manjšega povpraševanja pri porabnikih v gospodarstvu. V Republiki Sloveniji smo v prvih devetih mesecih leta 1990 glede na količine iz leta 1989, načrpali 95 odstotkov količin surove nafte in 65 odstotkov količin zemeljskega plina. Pridobivanje zemeljskega plina je bilo vezano na proizvodnjo metanola, povpraševanje po metanolu pa se je leta 1990 zmanjšalo. Nafta

¹⁵ Prav tam.

¹⁶ Razvojná politika Slovenije na začetku 90. let. IS RS, Ljubljana, 11. 2. 1991, str. 18.

¹⁷ Prav tam.

Lendava še ni bila usposobljena za oddajo zemeljskega plina v plinovodno omrežje. Predelava surove nafte v Nafti Lendava je bila večja v prvih devetih mesecih leta 1990 za 12 odstotkov, proizvodnja bencinov za 24 odstotkov, od tega super bencina za 41 odstotkov, proizvodnja kurilnega olja za gospodinjstva za 25 odstotkov in dizelskega goriva za 5 odstotkov. Le proizvodnja srednjetežkega kurilnega olja se je zmanjšala za 39 odstotkov v primerjavi s prvimi devetimi meseci leta 1989. Celotna prodaja naftnih derivatov je bila v prvih devetih mesecih leta 1990 za 0,7 odstotka večja kot leto poprej.¹⁸ Kot je znano, Slovenija danes uvaža zemeljski plin iz Rusije (60 odstotkov) in Alžirije (40 odstotkov) na osnovi dolgoročnih pogodb.¹⁹ Potem ko je leta 1992 začel zemeljski plin pritekati še iz Alžirije, se je bistveno povečala zanesljivost oskrbe, hkrati pa je bil s tem omogočen razmah uporabe zemeljskega plina tudi v široki potrošnji. Od leta 2001 zemeljski plin priteka tudi iz tretjega vira, in sicer iz Avstrije.²⁰

Glavni distributer zemeljskega plina v Sloveniji je Skupina Geoplin iz Ljubljane, ki ima v upravljanju preko 930 km plinovodov različnih tlakov in premerov, z letno prodajo nad 1 milijardo m³ svojim 187 kupcem v Sloveniji. Geoplin je torej največji trgovec z zemeljskim plinom in eno ključnih podjetij na področju energetike v Sloveniji z dolgoletno tradicijo. Geoplin trguje, zastopa in posreduje na trgu z zemeljskim plinom v Sloveniji in v sosednjih državah, za kar ima ustrezno licenco Javne agencije Republike Slovenije za energijo. Leta 1974 se je ustanovil Sektor za zemeljski plin v tedanjem Petrolu in prišlo je do podpisa Samoupravnega sporazuma o združevanju sredstev za realizacijo programa plinifikacije Slovenije. Leto kasneje se je zgodila ustanovitev družbe, prav tako pa je prišlo do preoblikovanja Sektorja v Petrol TOZD Zemeljski plin. Začetek gradnje slovenskega plinovodnega omrežja se je zgodil leta 1977, leta 1978 pa sta se začela transport zemeljskega plina na Hrvaško in oskrba slovenskih odjemalcev z zemeljskim plinom iz ruskega vira. V letih 1979–2004 smo bili v Geoplinu priča večkratnemu statusnemu preoblikovanju podjetja, širitvi plinovodnega omrežja, priključevanju novih odjemalcev in krepitvi zanesljivosti oskrbe z uporabo najetih skladišč in dobavi zemeljskega plina iz Alžirije (1992) ter Avstrije (2001). Leto 2004 prav tako označuje začetek odpiranja trga zemeljskega plina v Sloveniji.²¹

Raziskave in pridobivanje surove nafte imajo v Sloveniji večdesetletno tradicijo. Uspešno so se razvijali do leta 1963, ko je bil ukinjen zvezni sklad za raziskave in pridobivanje nafte in plina. V severovzhodni Sloveniji, pretežno v okolici Lendave, je bilo izvrtanih okoli 200 plitkih in 10 globokih vrtin ter proizvedenih okoli 700 tisoč ton visoko kakovostne surove nafte in okoli 700 milijonov m³ zemeljskega plina. Geološka struktura področja ni nadpovprečno obetavna. Zato je bilo težišče raziskav in pridobivanja surove nafte okoli leta 1960 preneseno v druge jugoslovanske repu-

¹⁸ Ocena gospodarskega stanja v Republiki Sloveniji v letu 1990. Zavod RS za družbeno planiranje, nov. 1990, str. 26.

¹⁹ Pripombe Slovenskega nacionalnega naftnega komiteja.

²⁰ Plinovodi.

²¹ Dostopno na: Zgodovina - Geoplin d.o.o. Ljubljana, <http://www.geoplin.si/o-druzbi/zgodovina>, dne 15. 12. 2012.

blike. Sedanja proizvodnja, ki še poteka in kaže tendenco upadanja, zagotavlja 400 ton surove nafte in 4 milijone $S\ m^3$ zemeljskega plina letno. V svetovnem merilu so pričakovane količine na lendavskem področju majhne. Za Slovenijo sta pomembna dva naftovoda: naftovod v Sloveniji, ki je že zgrajen, in naftovod za »kaspjsko nafto« (PEOP), za katerega obstajajo načrti, po katerih bo prečkal Slovenijo. Naftovod v Sloveniji je bil zgrajen kot del jugoslovanskega naftovoda JUNA in predan v uporabo 22. decembra leta 1979. Njegova skupna kapaciteta (podatki iz leta 2009) je 34 milijonov ton surove nafte letno. Krak za rafinerijo v Lendavi je dolg 72 km (5 km poteka po slovenskem ozemlju, 67 km pa po hrvaškem) in ima premer $12\ \frac{3}{4}$ ", kar omogoča s črpalkami zmogljivosti $300\ m^3$ na uro, letni transport pa je 2 milijona ton.²²

Lendavsko naftno podjetje je uradno začelo svoje delovanje 21. decembra 1945 v okviru zagrebskega Kombinata za nafto in plin z imenom »Izvorinafte – Dolnja Lendava«. Postavljena je prva rafinerija v vasi Dolina (parna destilacija) za potrebe Rdeče armade. Pomembno prelomnico predstavlja leto 1981. 11. februarja leta 1981 je namreč po jugoslovanskem naftovodu »JUNA« v lendavsko rafinerijo pritekla prva nafta Dubai. Kljub temu je zaradi spremenjenega stališča takratnega političnega vodstva SR Slovenije izgradnja že nabavljene nove rafinerije bila 20. 3. 1981 ustavljena. Do takrat uspešno podjetje Nafta Lendava se je čez noč znašlo v težki situaciji, ker je moralo samo odplačati 45 milijonov ameriški dolarjev vredno že popolnoma dobavljeno rafinerijsko opremo, prav tako pa je moralo pričeti odplačevati rezervirano kapaciteto naftovoda po pogodbeni klavzuli »prazno za polno«. Decembra leta 1985 je Smelt prodal novo lendavsko rafinerijo kitajski firmi GPW, v Lendavi pa so se pričele priprave za prevoz opreme na Kitajsko. Izguba zaradi prodaje nove rafinerije Kitajcem je znašala 26 milijonov ameriških dolarjev. Če pa k temu po prodaji rafinerije dodamo še obresti, stroške preprojektiranja in dokupa opreme ter ostale stroške, je izguba zaradi prodaje znašala približno 36 milijonov ameriških dolarjev. Kljub temu udarcu je Nafta Lendava uspela z majhno, zastarelo rafinerijo do sredine 90. let minulega stoletja sama odplačati novo prodano rafinerijsko opremo in neizkoriščene kapacitete naftovoda. Vendar je, kot lahko preberemo pri navedbi zgodovine družbe, odplačevanje tako velikih obveznosti podjetje finančno izčrpalo in ji povzročilo najmanj 20 let zaostanka v razvoju.²³ Leta 1994 je bila Nafta Lendava z odločbo Ministrstva za gospodarske dejavnosti podržavljena. Petrol in Republika Slovenija sta z namenom sanacije Nafte Lendava novembra 1994 sklenila družbeno pogodbo o ustanovitvi družbe Nafta Lendava, d. o. o., po kateri je Petrol postal 55-odstotni, država pa 45-odstotna lastnica Nafte Lendava, d. o. o. Enovito družbo so odtelej sestavljali štirje sektorji: RPNP, Rafinerija, Petrokemija in Strojegradnja in Uprava družbe. V začetku leta 2000 je Uprava družbe podrobneje predstavila dopolnilne ekološko naravnane dobičkonosne razvojne programe, in predlog, kako sanirati Nafto Lendava. Zaradi neizvedene celovite sanacije Nafte Lendava, za katero sta se v

²² Pripombe Slovenskega nacionalnega naftnega komiteja.

²³ Dostopno na: Družba Nafta Lendava, d.o.o., <http://www.nafta-lendava.si/sl/o-podjetju/zgodovina>, dne 10. 1. 2013.

preteklosti dogovorila lastnika, in zaradi tehnološke enostavnosti in zastarelosti rafinerije je 14. oktobra leta 2000 prišlo do zaustavitve edine slovenske rafinerije.²⁴ 17. maja leta 2002 sta lastnika družbe, Vlada Republike Slovenije in Petrol, d.d., podpisala Sporazum o zagotavljanju osnovnih pogojev za sanacijo družbe, katerega namen je bil finančno, statusno in poslovno preoblikovanje družbe. Sklenjeni sporazum je bil tudi podlaga za prodajo Petrolovega poslovnega deleža Vladi Republike Slovenije. Na podlagi tega je Republika Slovenija postala edini družbenik Nafta Lendava. Prav tako je bila leta 2002 ustanovljena družba Geoenergo z dejavnostjo raziskovanja in pridobivanja nafte ter zemeljskega plina, katere lastnika sta postala Nafta Lendava in Petrol, d. d., vsak s 50-odstotnim deležem. Iz proizvodnih sektorjev je Nafta Lendava v avgustu leta 2002 ustanovila naslednje hčerinske družbe: EKO Nafta, d. o. o., Nafta Geoterm, d. o. o., Nafta Petrochem, d. o. o., in Nafta Strojna, d. o. o., V naslednjih letih je nastalo še nekaj hčerinskih družb. Omenimo še dva pomembnejša dogodka. Leta 2004 je bila zaključena prisilna poravnava. Okrožno sodišče v Murski Soboti je namreč na predlog družbe Nafta Lendava 23. julija leta 2004 pričelo postopek prisilne poravnave, ki je bil končan 26. novembra istega leta. V postopku prisilne poravnave je Janaf kot upnik prijavil svojo terjatev, ki je bila v velikem delu priznana, delno pa prerekana. Zoper sklep Okrožnega sodišča v Murski Soboti je Janaf vložil pritožbo, ki pa je bila s sklepom Višjega sodišča v Mariboru, z dne 20. 1. 2005 zavrnjena kot neutemeljena. Sklep o potrditvi prisilne poravnave je s tem postal pravnomočen in prisilna poravnava je bila zaključena. Omenimo še odprtje prvega lastnega bencinskega servisa Nafta marca leta 2010. Družba Nafta Lendava, d. o. o., je danes v stoddostni lasti Republike Slovenije in deluje kot matična družba, ki ima v lasti sedem hčerinskih družb in se ukvarja s strateškim vodenjem poslovne skupine, načrtovanjem in razvojem, pridobivanjem finančnih virov, strateškim marketingom in kadrovskimi storitvami.²⁵

Slovenija je torej imela do leta 2000 rafinerijo v Lendavi, ki pa je predvsem zaradi tehnološke zastarelosti in okolju neprijazne proizvodnje prenehala s proizvodnjo, proizvodne naprave so bile odstranjene, ostal je le naftovod z letno zmogljivostjo dveh milijonov ton in navezavo na Jadranski naftovod v Virju na Hrvaškem.²⁶ Slovenija je imela v Lendavi rafinerijo s kapaciteto 600.000 ton letno (12.000 bbl/d). Obstajale so naprave za atmosfersko destilacijo, rafinacijo bencina z natrijevim hidroksidom in redestilacijo bencina za proizvodnjo alifatskih topil z zmogljivostjo 20.000 ton letno. Rezervoarske kapacitete so zadoščale za skladiščenje 40.000 m³ surove nafte in 100.000 m³ tekočih goriv. Od tekočih goriv so proizvajali surovino za motorne bencine (primarni bencin), dizelsko gorivo, kurilno olje ekstra lahko in kurilno olje srednje. Za proizvodnjo 95- in 98- oktanskega motornega bencina so morali visoko oktansko komponento uvažati iz Budimpešte ali z Reke. V zadnjih desetih letih obratovanja so s svojo predelavo oskrbovali okoli 20 odstotkov slovenskega trga. Kljub

²⁴ Prav tam.

²⁵ Prav tam.

²⁶ Prav tam.

temu da je bila stopnja izkoriščenosti okoli 85-odstotna, niso poslovali pozitivno, ker cena in kakovost tekočih goriv nista bili konkurenčni drugim ponudnikom. S petrokemično dejavnostjo (proizvodnja metanola, formalina, ureaformaldehidnih topil, fenolformaldehidnih smol in lepil) so v NAFTI Lendava začeli leta 1963, ko je bila zgrajena prva tovarna metanola s kapaciteto 6 tisoč ton letne proizvodnje. Sedanja letna proizvodna kapaciteta metanola je 150 tisoč ton. Od leta 1991 poteka oskrba Slovenije s tekočimi gorivi zanesljivo brez zapletov, kljub temu da nimamo lastne surove nafte in lastne proizvodnje. Slovenija ima okoli 420 bencinskih servisov.²⁷ Zanimivo je, da so drobnoprodajne cene naftnih derivatov v Sloveniji bile jeseni leta 1996 precej nižje kot v državah Evropske unije, in to predvsem zaradi nižjega prometnega davka. Država se je namreč do tedaj zavestno odpovedovala višji obdavčitvi v skrbi za čim nižjo inflacijo. Na ta način, z nizko stopnjo prometnega davka, se je v rezervi ohranjal potencialni davčni vir. Dejanska svetovna nabavna (tolarska) cena nafte (vrste North Sea Brent) se je v začetku leta 1996 močno povišala. Rafinerijam so namreč pošle zaloge nafte po večmesečnem pričakovanju vrnitve Iraka na svetovni trg, kar bi okrepilo ponudbo in znižalo cene. Ker se to ni zgodilo, so morale zaloge obnoviti, na spot trgu so povečale povpraševanje in s tem tudi ceno. Položaj je zaostri la večja poraba energije zaradi ostre zime na severni polobli. Temu se je pridružilo še povišanje tečaja USD, v katerem so se sklepale pogodbe za nakup nafte. Tako je svetovna cena nafte poskočila za 21 odstotkov glede na leto poprej.²⁸ V okviru dejavnosti oskrba z elektriko, plinom in vodo je največji del leta 1996 predstavljala proizvodnja električne energije, za celotno omenjeno dejavnost, se pravi oskrbo z elektriko, plinom in vodo, pa je bila v letu 1996 predvidena 3-odstotna rast.²⁹

Po podatkih je v Sloveniji leta 2007, torej pred izbruhom globalne finančne in gospodarske krize, v strukturi porabe končne energije največji delež pripadal tekočim gorivom, in sicer 48 odstotkov, na tretjem mestu pa je bil zemeljski plin s 17 odstotki. Slovensko tržišče tekočih goriv in zemeljskega plina je razmeroma majhno, saj je skupna poraba tekočih goriv znašala 2,3 milijona ton, zemeljskega plina pa 1,1 milijarde Sm³. Značilnost slovenskega tržišča tekočih goriv je dovolj veliko število sodobnih, ekološko ustreznih bencinskih servisov, ki zagotavljajo zadovoljivo oskrbo potrošnikov s kakovostnimi tekočimi gorivi in veliko produktivnost prodajnih mest, saj je letna prodaja tekočih goriv na bencinski servis nad evropskim povprečjem. Žal je zaradi prenizkih marž ekonomski uspeh prodaje tekočih goriv pod evropskim povprečjem. Perspektiva razvoja ni velika, pričakovan je razvoj distribucijskega sistema za alternativna tekoča goriva. V Nafti Lendava proizvajajo metanol, ki naj bi predvidoma še pred letom 2030 prevzel večinski delež v oskrbi s tekočimi gorivi. Oskrba z zemeljskim plinom v Sloveniji poteka po tehnološko odlično vzdrževanem 970 km dolgem plinovodnem omrežju, ki ima 125 tisoč odjemalcev. Perspektiva

²⁷ Pripombe Slovenskega nacionalnega naftnega komiteja.

²⁸ Analiza gospodarskih gibanj v Sloveniji leta 1996 s ciljno projekcijo razvoja do leta 2000 (Pomladansko poročilo). UMAR, Delovni zvezek, št. 1, 1996, str. 49–50.

²⁹ Analiza gospodarskih gibanj v Sloveniji (Jesensko poročilo). UMAR, Delovni zvezek, št. 11, str. 12.

razvoja glede tega je velika, viri dobave so trije, tudi možnosti vključitve dodatnih virov obstajajo.³⁰

Aprila leta 2009 je Slovenski nacionalni naftni komite pri Svetovnem naftnem svetu (SNNK-WPC) na predlog »Zelene knjige za Nacionalni energetske program Slovenije« podal svoje pripombe. V tem predlogu oziroma poročilu so ugotavljali, da v Sloveniji skoraj ne proizvajamo surovo nafto in zemeljskega plina in da vse potrebne količine v celoti uvažamo. Proizvodnja v severovzhodni Sloveniji je simbolična, proizvajamo pa metanol iz uvoženega zemeljskega plina.³¹

Petrol, največja slovenska energetska družba

Petrol je največja slovenska energetska družba, največji slovenski uvoznik, eno največjih slovenskih podjetij po prihodkih, sočasno pa tudi ena največjih slovenskih trgovskih družb. Osrednjo poslovno dejavnost družbe predstavlja trgovanje z naftnimi derivati, plinom in ostalimi energenti. Gre za poslovno področje, na katerem Petrol ustvarja več kot 80 odstotkov vseh prihodkov od prodaje.³²

Petrol je leta 1985 odprl prvi samopostrežni bencinski servis v Sloveniji. To je bil servis v Ljubljani na Dunajski cesti 70. Junija leta 1986 je začel s prodajo neosvinčenega bencina v Sloveniji, s čimer se je zelo zgodaj priključil skupini evropskih držav s takim gorivom. Maja leta 1990 je Petrol začel nameščati prve osebne računalnike na bencinske servise in skladišča, konec leta 1994 so jih imeli že vsi servisi, skladišča in poslovni prostori. Junija leta 1991 so na Petrolovih bencinskih servisih začeli s prodajo plina v jeklenkah.³³ Leta 1994 je Petrol nabavil prve avtocisterne za naftne derivate, ki imajo vgrajene sodobne elektronske števec najvišje kakovosti za merjenje pretoka goriv. V letu 1995 so v skladu s spremembami zakonodaje uspešno izpeljali lastninjenje. Ob vpisu v sodni register je bil Petrol z več kot 95 tisoč delničarji največja delniška družba v Sloveniji. V tem letu je Petrol odprl novo podjetje na Hrvaškem in začel močneje prodirati na hrvaški in bosanski trg, v Sloveniji pa je na razpisu Družbe za avtoceste Republike Slovenije pridobil 13 lokacij za gradnjo novih bencinskih servisov ob avtocestah. Leto 1997 je bilo eno uspešnejših let v Petrolovi poslovni zgodovini – več kot dva milijona ton prodanih naftnih derivatov, od tega skoraj desetina na trgu Hrvaške ter Bosne in Hercegovine. Leta 1998 je bila z vlado RS podpisana pogodba o zagotovitvi pogojev za poslovanje Naftne Lendava – podjetja, v katerem je bil Petrol večinski lastnik. Leto 1999 je bilo krizno leto. To je bil namreč čas pričetka tretjega naftnega šoka in obdobja velikih nesorazmerij med domačimi prodajnimi cenami goriv in tovrstnimi gibanji na svetovnem nabavnem trgu. Petrol je zato izdelal in Vladi RS posredoval predlog Modela za oblikovanje cen naftnih derivatov, po katerem bi se domače cene ažurno prilagajale gibanjem na

³⁰ Pripombe Slovenskega nacionalnega naftnega komiteja.

³¹ Prav tam.

³² Dostopno na: O podjetju | Petrol, <http://www.petrol.si/o-podjetju>, dne 17. 10. 2012.

³³ Dostopno na: 1985 do 92 | Petrol, <http://www.petrol.si/o-podjetju/petrolova-zgodovina/1985-do-92>, dne 2. 11. 2012.

svetovnem trgu. Hkrati je oblikoval tudi novo korporativno vizijo in strategijo, po kateri se je nameravalo v prihodnosti razvijati predvsem kot mednarodno trgovinsko podjetje in kot slovenska energetska družba.³⁴

V franšizno mrežo Petrola je bilo leta 2000 vključenih skoraj 60 odstotkov vseh Petrolovih bencinskih servisov. Aprila leta 2000 je bil sprejet leto prej predlagani Model za oblikovanje cen naftnih derivatov. Na področju slovenske plinifikacije je Petrol postal eden resnejših tržnih igralcev. Leta 2002 sta Petrol in Vlada Republike Slovenije glede sanacije družbe Nafta Lendava sklenila sporazum, po katerem Petrol do Nafta Lendava ni imel več nobenih obveznosti in terjatev. Julija 2002 je družba Petrol od podjetja Nafta Lendava odkupila 70 tisoč kubičnih metrov skladiščnih zmogljivosti. Upravljanje z njimi je prevzela novoustanovljena odvisna družba Petrol skladiščenje. Skupina Petrol je z nakupom dveh energetskih podjetij, Energetika Ravne, d. o. o., in Energetika Štore, d. o. o., postal eden večjih zasebnih proizvajalcev električne energije v Sloveniji. Leta 2003 je pričela poslovati družba Petrol, d. o. o., Beograd, ki je bila v 100-odstotni lasti Petrola, d. d. Družbi Energetika Ravne, d. o. o., in Energetika Štore, d. o. o., ki sta bili v skupino Petrol vključeni leta 2002, pa sta od aprila 2003 dalje poslovali kot eno podjetje Petrol Energetika, d. o. o. Temeljni razlog za združitev je bila v večji stroškovni učinkovitosti in v boljših možnostih razvoja. Petrol, d. d., in Zavod Republike Slovenije sta za obvezne rezerve nafte in njenih derivatov septembra 2003 podpisala pogodbo o gradnji in dolgoročnem najemu rezervoarjev za srednje destilate, po kateri naj bi Petrol, d. d., v Lendavi zgradil in upravljal z dvema rezervoarjema skupne zmogljivosti 40 tisoč kubičnih metrov. Leta 2004 sta bila v Lendavi zgrajena omenjena dva dodatna rezervoarja s skupno zmogljivostjo 40 tisoč kubičnih metrov. Petrol, d. d., in NIS – Naftna industrija Srbije sta podpisala protokol o sodelovanju, po katerem sta družbi skupaj vlagali v gradnjo in posodabljanje mreže bencinskih servisov v Srbiji. Leta 2005 je družba Petrol Plin, d. o. o., z občino Slovenska Bistrica sklenila pogodbo, po kateri naj bi na območju občine zgradila plinovodno omrežje ter tako Slovensko Bistrico in njeno okolico oskrbovala z zemeljskim plinom. Plinska koncesija v Slovenski Bistrici pomeni 21. v nizu plinskih koncesij, ki si jih je do konca leta 2005 pridobila Skupina Petrol.³⁵

Aleksander Lorenčič

DEVELOPMENT OF OIL AND GAS ECONOMY IN SLOVENIA

S u m m a r y

As far as the energy supply of Slovenia is concerned, today the oil and gas economy plays the central role. In 1990 a thoughtful renewal of the Slovenian economy was one of the priorities in the strategy of the development of Slovenia. With the decree on the establishment of public corporations of 1990,

³⁴ Dostopno na: 1993 do 99 | Petrol, <http://www.petro.si/o-podjetju/petrolova-zgodovina/1993-do-99>, dne 10. 12. 2012.

³⁵ Dostopno na: 2000 do 05 | Petrol, <http://www.petro.si/o-podjetju/petrolova-zgodovina/2000-do-05>, dne 10. 12. 2012.

an adaptation of electricity industry began, mostly with the goal of ensuring it could satisfy the actual needs of the population and economy rather than focusing on extensive growth. The government gradually introduced the required amendments, mitigating the simultaneous problems in the framework of its competences and responsibilities. Among other things it also prevented bankruptcies. In this time the Žirovski vrh uranium mine was put out of operation or stopped working due to the extreme difference between its production costs and realistic market prices. Apart from the strategy in the field of coal and uranium mining industry the government had also drawn up a strategy for the field of oil and gas economy. The documents indicate that oil products would temporarily replace the general demand and partially also the industrial demand for national coal. In order to improve the supply of a part of Slovenia with oil products, the first stage of the modernisation of the Lendava refinery was proposed. Furthermore, it was expected that the consumption of residual fuel oil and light fuel oil would be reduced as it was – in industry as well as general use – replaced by natural gas. Due to its technological obsolescence and non-ecological production, the Lendava refinery stopped operating. Production machinery was removed, only the oil pipeline with the annual capacity of two million tons and the link to the Adriatic pipeline in Virje, Croatia, remained. Today the Nafta Lendava company produces methanol, which should, according to the expert opinion, take over the majority of the supply with liquid fuels even before the year 2030. Furthermore, Slovenia also lacks its own gas resources, therefore it depends on the importation from abroad exclusively. In the 1970s the international transit gas pipelines, running through Austria towards Italy, were constructed, providing the possibility of introducing a supply of Slovenia with a new energy product, natural gas. Gas supply was first tackled in the 1970s: the company TOZD Petrol Zemeljski plin was established and started transporting and selling gas in 1978. In this time the basic gas pipeline with the diameter of 500 mm and operating pressure of 50 bar was built. As it was connected to the gas pipelines in the neighbouring Austria and Italy, it also became an integral part of the European gas pipeline network. In 1992 the supply route was diversified by complementing the supply of natural gas from Russia with supply from Algeria. Even though Slovenia does not have its own crude oil and own production capabilities, since 1991 the supply of liquid fuels has been reliable and without any complications. The characteristics of the Slovenian liquid fuel market include a sufficient number of modern, ecological filling stations, ensuring a satisfactory supply of high-quality liquid fuels to the consumers as well as considerable productivity of points of sale, since the annual sales of liquid fuels per filling station have been above the European average. As far as the final energy consumption structure in Slovenia in 2007 is concerned, the largest share of 48 percent went to liquid fuels. Natural gas was in the third place, with 17 percent. The 2004 accession of the Republic of Slovenia to the European Union also entailed the entry into the single European natural gas market as well as organisational adaptation of the society to European institutional changes. The supply of natural gas in Slovenia is ensured through a technologically excellently-maintained gas pipeline network with approximately 125,000 consumers. In the opinion of experts, the developmental perspectives in this field are considerable. There are three sources of supply and potentials to include additional sources still exist. Currently the project of the »South Stream« gas pipeline, which is supposed to originate in the south of Russia and which looks like it is also going to include Slovenia, is very topical.